Р. Амлінська

МУЗИЧНІ ІНСТРУМЕНТИ-ІГРАШКИ

«МУЗИЧНА УКРАЇНА»

Р. Амлінська

МУЗИЧНІ ІНСТРУМЕНТИ-ІГРАШКИ

Київ
«Музична Україна»
1986

74.100.5
А62

Цель издания — помочь музыкальным руководителям детских садов и учителям музыки младших классов общеобразовательных школ в их практической работе.

Рецензенти канд. педагогічних наук *С. Шоломович, Л. Левченко*

Амлінська Р. С.
А62 Музичні інструменти-іграшки.— К.: Муз. Україна, 1986.— 24 с.: іл.
Мета видання — допомогти музичним керівникам дитячих садків та вчителям музики молодших класів загальноосвітніх шкіл в їх практичній роботі.

А $\frac{43060000-092}{М208(04)-86}$ 39.86 **74.100.5**

© «Музична Україна», 1986

ВІД АВТОРА

У радянському суспільстві приділяється велика увага музично-естетичному вихованню дітей, у процесі якого збагачується їх духовний світ, формуються кращі людські якості. Основою цього виховання на сучасному етапі є творче ставлення до музики. Яскраві музичні образи глибоко впливають на свідомість і почуття дитини. Гра на інструментах-іграшках є одним з найдоступніших видів дитячої музичної діяльності, в процесі якої розвивається чуття ритму, тембровий та гармонічний слух, збагачується пам'ять, уява, формується мислення, воля, увага. Крім того, таке музикування сприяє згуртуванню дитячого колективу.

Музичні інструменти-іграшки поділяються на струнні, духові, ударно-клавішні, ударні та електронні.

Кожний інструмент-іграшка відзначається своєрідним тембром, діапазоном, засобом видобування звука. Йдеться про озвучені музичні інструменти-іграшки. Але є ще й неозвучені. Вони допомагають дитині уявити форму відповідного інструмента, правильно тримати і «грати» на ньому, імітуючи його звучання. Набір таких іграшок використовують під час співів і танців, а також в сюжетних іграх.

Цей посібник допоможе музичним керівникам дошкільних закладів і вчителям музики загальноосвітніх шкіл використовувати музичні інструменти-іграшки в роботі з дітьми. Він стане також у пригоді батькам, які бажають прилучити своїх дітей до музики.

ЗАГАЛЬНІ ВІДОМОСТІ ПРО МУЗИЧНІ ІНСТРУМЕНТИ-ІГРАШКИ

СТРУННІ ІНСТРУМЕНТИ

Струнні інструменти-іграшки нагадують справжні музичні інструменти. Вони мають приємний звук, добре зберігають стрій. До них додається ключ для настроювання. Багатострунні іграшки найкраще настроювати в *ре* чи *мі* мажорі — тональностях, в яких написано більшість пісень для дітей цього віку, але можливе настроювання і в *до* мажорі. Як і звичайні струнні музичні інструменти, інструменти-іграшки настроюють за камертоном або за тим музичним інструментом, на якому виконуватиметься супровід.

Гуслі — старовинний російський щипковий музичний інструмент. Перші відомості про гуслі належать до VI століття. Вони являли собою невеличкий дерев'яний ящик трапецієвидної форми з кількома жильними струнами, що були настроєні діатонічно. В XIV столітті гуслі почали вдосконалювати.

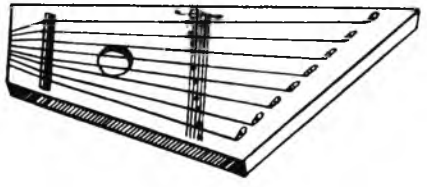

Гуслі

Музичний інструмент-іграшка «Гуслі» — це зручна за розміром дерев'яна іграшка, яка має 8 струн, що, як і стародавні гуслі, настроюють діатонічно, відповідно до звуків першої октави. На верхній деці під струнами намальовано нотний стан із скрипковим ключем і кольоровими нотами. Грають на гуслях, ледь торкаючись пальцями струн, в оркестрі для більшої звучності грають медіатором — пластмасовою пластинкою.

Гуслі пристосовують так, щоб грати стоячи, одягнувши стрічку або ремінець на шию, як грали стародавні гусляри. Діти часто кладуть інструмент на столик або на коліна.

Цитра — струнний щипковий музичний інструмент, відомий у Європі з кінця XVIII століття, походить від інструментів типу гуслів, але відрізняється наявністю ладів. Виконавець на цитрі грає сидячи, встановлюючи інструмент на столі. Сучасна цитра має 5 надгрифних струн для виконання мелодії та 27—37 струн для акомпанементу.

Цитра-іграшка — це дерев'яний інструмент, дуже схожий на гуслі, але трошки більший за розміром та кількістю струн. Існує два різновиди цієї іграшки: російська цитра та німецька.

Російська цитра має 12 струн, її діапазон — *до* першої октави — *соль* другої октави. Німецька цитра має 15 струн, її діапазон — *до* першої октави — *до* третьої октави діатонічного звукоряду для виконання мелодії. Решту струн настроюють на три акорди — T, D та S *до* мажору. Грають на цитрі-іграшці, як і на звичайній цитрі, поклавши її на столик або на коліна.

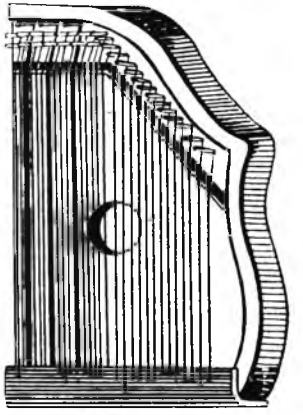

Цитра

Щоб швидше знайти потрібну струну на цитрі, біля струн наклеюють їхні цифрові позначення або літерні назви звуків. На інструменті грають медіатором, або плектром, металевим гачком.

Бандура — український багатострунний щипковий інструмент. Перші згадки про неї з'явились у літературних джерелах XVI століття. Кількість струн на бандурі була від 7 до 23. За формою бандура близька до старовинного українського народного інструмента кобзи, а за способом гри та розташуванням струн схожа на гуслі з діатонічним строєм. Сучасна бандура має 10—14 басових струн та близько 50 приструнків. Крім того, вона оздоблена системою важелів для перестроювання в інші тональності.

Бандура-іграшка — невеличкий дерев'яний інструмент, 8 тонких струн якого настроюються відповідно до звуків другої октави фортепіано, а 3 мідні басові струни — відповідно до звуків малої октави. Мідні струни призначені для акомпанементу, тому краще за все настроїти їх на якийнебудь акорд. Виходячи з можливостей інструмента і враховуючи стрій тонких струн, нижню струну настроюють на *мі* малої октави, другу — на *соль* малої октави, третю — на *до* першої октави, тобто звучатиме тонічний секстакорд. Мелодію пісень для бандури записують у першій октаві.

Бандуру ставлять на ліве коліно, злегка відвернувши її від себе, пальці лівої руки — на грифі. В оркестрі дитина грає на бандурі, як і на гуслях, медіатором.

Ліра — старовинний давньогрецький щипковий музичний інструмент. Класична ліра мала 7 струн. Грали на ній сидячи, перебираючи струни пальцями або плектром. Схематичне зображення ліри, яке є музичною емблемою, має 5 струн.

2 5 1707

Ліра-іграшка — невеличкий за розміром дерев'яний інструмент. П'ять струн її настроюють на два акорди потрібної для акомпанементу тональності.

Ліру ставлять на ліве коліно, лівою рукою підтримують інструмент. Грають здебільшого першим і третім пальцями правої руки, защипуючи акорд Т або акорд S.

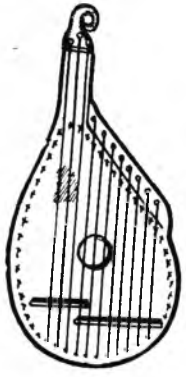

Бандура

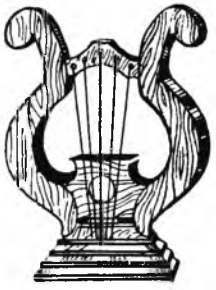

Ліра

Ц и м б а л и — багатострунний ударний інструмент старовинного походження. Перші зображення його знайдені на давньоассірійських пам'ятках. Цимбали мають трапецієвидну форму, звук видобувається ударами по струнах молоточками. Цей музичний інструмент поширений в Угорщині, Румунії, Польщі, Молдавії, Білорусії, Україні та інших країнах.

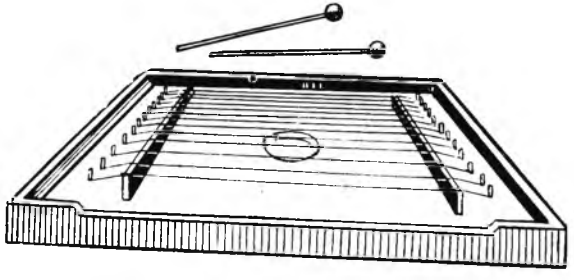

Цимбали

Цимбали-іграшки є двох видів.

Цимбали-1 — маленька дванадцятиструнна іграшка, її діапазон охоплює відрізок звукоряду від *ля* першої октави до *мі* третьої октави. На таких цимбалах зручно грати дитині дошкільного віку.

Цимбали-2 — інструмент з діапазоном *фа* малої октави — *мі* другої октави діатонічного звукоряду. На ньому в оркестрі виконують басову партію. Як сольний інструмент він досить широкого діапазону.

Цимбали кладуть на столик ширшою стороною до себе. Грають на інструменті-іграшці двома палпчками-ложками.

Такі струнні інструменти-іграшки, як гітара, балалайка, мандоліна, також можуть входити до дитячих інструментальних ансамблів, діапазон їхнього звучання малий.

ДУХОВІ ІНСТРУМЕНТИ

Духові музичні інструменти бувають різні за формою, розміром та матеріалом, але однакові в своїй основі: звук утворюється внаслідок коливання повітря. В деяких з них повітря починає коливатися за допомогою міхів або спеціальних пристроїв (баян, акордеон, орган); в інші повітря вдувається ротом (дудка, сопілка, волинка, флейта, кларнет, труба, валторна тощо).

Духові інструменти-іграшки, в які вдувається повітря, тримають лівою рукою, а правою грають, натискуючи на клавіші-кнопки, піднявши й зігнувши її у лікті й трохи відсунувши від грудей. Пальці правої руки треба ставити, а не класти на клавіатуру.

Для гри на духових інструментах навчаються правильно дихати. Брати повітря слід куточками рота, не виймаючи мундштука, а також швидко й глибоко вдихаючи через ніс. Видихають повітря в інструмент повільно й рівномірно, без поштовхів. Часто брати дихання або видихати повітря до кінця не рекомендується.

«Мелодія»

Після заняття інструмент обов'язково продувають через повітряний клапан, тому що там накопичується волога.

«М е л о д і я» — духовий інструмент з фортепіанною клавіатурою. Використовується в оркестрах. Кілька таких інструментів складають ансамбль.

Т р і о л а — це німецька іграшка, на якій так само, як і на «Мелодії», грають, вдуваючи повітря й натискуючи кнопки-клавіші. Її діапазон охоплює 12 звуків, настроєних

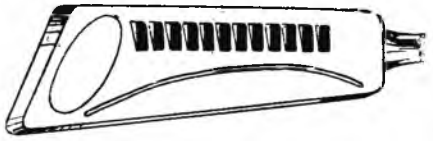

Тріола

у *соль* мажорі. Різнокольорні клавіші допомагають дитині швидше знайти потрібний звук (клавіша *соль* — зелена).

Ця іграшка входить до складу оркестру в багатьох дошкільних закладах.

Гармонь духова — зменшена модель «Мелодії», має хроматичний звукоряд, який охоплює діапазон від *фа* першої октави до *соль-дієз* другої октави.

Клавіші (кнопки) білого кольору відповідають білим клавішам фортепіано, а чорного кольору — чорним. Клавіша *до* помічена рискою.

Духові інструменти-іграшки, в яких звук видобувається за допомогою розтягування міха, тримають обома руками. Пальці рук знаходяться відповідно на правій та лівій клавіатурах. Для зручності тримання ці інструменти мають ремені.

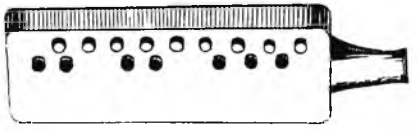

Гармонь духова

Головне завдання бажаючих грати на таких інструментах — навчитися координувати рухи правої руки, яка виконує мелодію, та лівої руки, що розтягує або стягує міх, одночасно натискуючи на кнопки басів.

Баян — хроматична гармоніка, яка була винайдена в Росії М. Білобородовим у 1870 році. Свою назву інструмент отримав пізніше. Відомий гармоніст О. Орловський-Титаренко назвав його на честь давньоруського співця Бояна.

Сучасний баян має найбільшу кількість клавіш-кнопок серед інструментів цієї групи — 52 кнопки у клавіатурі для правої руки та 100 кнопок для лівої руки. Баян застосовується як сольний та ансамблево-оркестровий інструмент.

Баян-іграшка також хроматичний. Його діапазон — *ля-дієз* малої октави — *ля-дієз* другої октави.

Гармоніка — інструмент, розробка якого розпочалась у 30-ті роки XIX ст. в Росії, в м. Тулі. З'явились її різновиди: тульська, бологойська, саратовська, сибірська, татарська та, нарешті, «хромка», на основі якої була пізніше винайдена більш удосконалена хроматична гармоніка-баян.

Інструмент-іграшка «Гармонь міхова» відрізняється від баяна кількістю клавіш (кнопок) і діатонічним звукорядом (має тільки *фа-дієз* у правій клавіатурі та *сі-бемоль* — у лівій).

Акордеон — це різновид хроматичної гармоніки. Він має дві клавіатури: кнопкову (з готовими акордами) для лівої руки і фортепіанну — для правої руки.

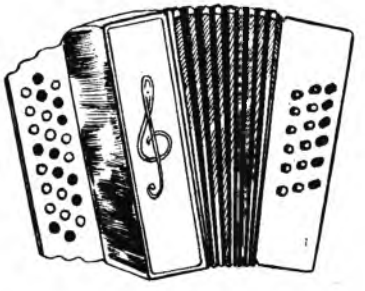

Баян

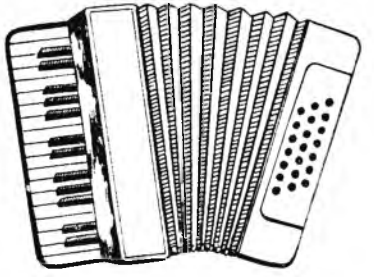

Акордеон

Застосовується як сольний і акомпануючий інструмент, а також входить до складу різних естрадних ансамблів.

Інструмент-іграшка «Акордеон» — маленький музичний хроматичний інструмент. Діапазон акордеона «Малятко» — *ля* малої октави — *соль* другої октави.

УДАРНО-КЛАВІШНІ ІНСТРУМЕНТИ

Клавішні музичні інструменти звучать при натисканні-ударі на клавіші-важелі, які передають цей рух-удар на інші частини системи включення або виключення звука.

Музичні інструменти цієї групи мають струнну основу, а музичні інструменти-іграшки — пластинкову, тобто за звучанням і засобом видобування звука нагадують челесту — ударний інструмент, який має вигляд маленького піаніно.

Цю групу інструментів ми відокремили, тому що звичайні музичні інструменти за класифікацією належать до струнних, а інструменти-іграшки — до ударних.

До групи ударно-клавішних інструментів-іграшок належать піаніно, рояль. Від інших музичних інструментів-іграшок вони відрізняються своєю клавіатурою — білими і чорними клавішами хроматичного звукоряду (маленькі піаніно — діатонічні) та видобуванням звука.

Іграшкові піаніно та роялі використовуються здебільшого для індивідуальних занять.

Інструменти мають певний стрій. Спочатку навчаються грати однією правою рукою, потім — лівою, а через кілька занять — обома руками. Пальці слід ставити «подушечками», лікті не опускати, сидіти прямо. Цифри (аплікатура) вказують порядок чергування пальців під час гри.

Діапазон піаніно «Малятко»

Діапазон іграшкового піаніно «Малятко» невеликий, але достатній, щоб зіграти на ньому переважну більшість дитячих пісень.

УДАРНІ ІНСТРУМЕНТИ

Ударні музичні інструменти — група пластинкових (металофони, тубафони, ксилофони та ін.) інструментів з перетинками (барабани, бубни, тамбурини, литаври та ін.) і самозвучних (трикутники, тарілки, кастаньєти та ін.), звук в яких видобувається за допомогою удару. Крім того, ударні музичні інструменти поділяються на інструменти з визначеною висотою звука, тобто ті, що настроюються (ксилофон, металофон, дзвіночки, литаври та ін.), та невизначеною висотою звука (барабани, тарілки, кастаньєти та ін.).

В оркестрі ударні інструменти найчастіше виконують ритмічну функцію. Походження цих інструментів сягає у сиву давнину. У Франції зберігається стародавній інструмент цієї групи, який назвали літофон (літо — камінь, фон — звук).

Ударні музичні інструменти-іграшки поділяються на дві групи, як і звичайні ударні інструменти. Ударні з визначеною висотою звука мають чисте і яскраве звучання.

Металофони — назва групи музичних інструментів, у яких джерелом звука є металеве тіло. Звук видобувається за допомогою молоточків, паличок або спеціальних пристроїв. До металофонів належать дзвіночки, дзвони, тубафон, челеста. Тембр цих інструментів — дзвінкий, чистий.

Інструмент-іграшка «Металофон» складається з металевих пластинок, розміщених так, що найбільша з них відповідає найнижчій ноті певного відрізка звукоряду. Металофони-іграшки бувають діатонічні та хроматичні.

Перед початком гри слід перевірити, щоб ліска, на яку натягнені пластинки, обов'язково була під ними, інакше вони не дзвенітимуть від удару. У комплекті є дві палички-

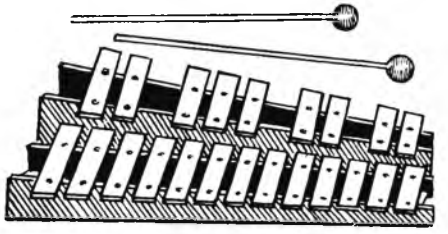

Металофон

молоточки для видобування звука. Металофон кладуть на столик так, щоб найбільша пластинка була ліворуч. Спочатку дитина вчиться грати правою рукою однією паличкою-молоточком, потім — двома паличками-молоточками обома руками. Паличку кладуть на вказівний та середній пальці таким чином, щоб великий палець був зверху. Тримають палички легко, тоді удар буде пружний, дзвінкий.

Ксилофон (ксило — деревина, фон — звук) — пластинковий ударний музичний інструмент. Дерев'яні бруски для інструмента виготовляють з клена, ялини і палісандрового дерева, настроюють їх хроматично. Ксилофон має різновиди: сопрановий, альтовий, теноровий, басовий (маримба) та ін. Використовується в оркестрі, ансамблі та як сольний інструмент.

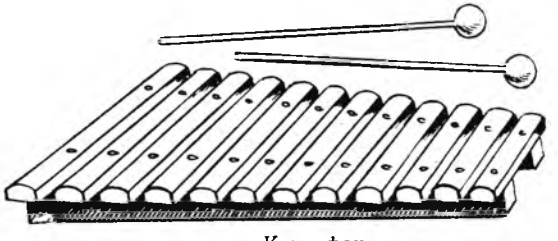

Ксилофон

Ксилофон-іграшка також складається з дерев'яних брусків, але стрій його діатонічний — від *ля* малої октави до *мі* другої октави.

Як і на металофоні, на ксилофоні грають паличками-молоточками, домагаючись легкого удару, дзвінкого звука.

Інструмент кладуть перед дитиною великими пластинками ліворуч, але краще покласти, як справжній ксилофон, великою пластинкою до себе.

Для зручності і швидкого віднаходження потрібної пластинки обидва *до* мають колір, відмінний від інших.

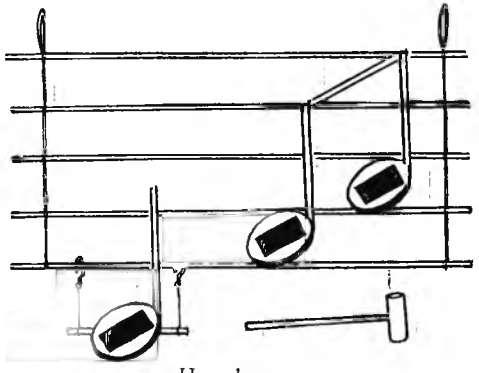

Нотофон

Трикутник

З пластинок металофона або ксилофона можна зробити новий інструмент-іграшку або ігровий музичний посібник — нотофон.

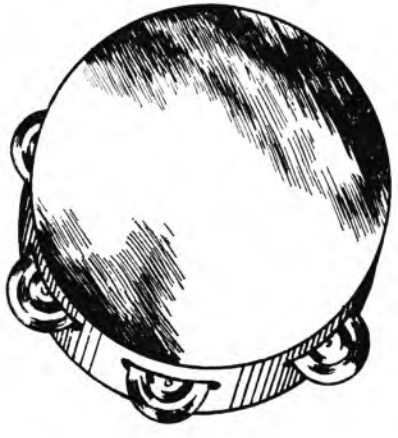

Бубон

Для виготовлення нотофона з цупкого картону вирізують ноти, діаметр яких у середньому відповідав би пластинці розмонтованої іграшки (металофона, ксилофона), і з'єднують пластинки (вони мають дірочки) з картоновими нотами. Нотний стан роблять з пластмасових трубочок або з кольорових проводків чи стрічок.

Ударні інструменти-іграшки без визначеної висоти використовують в оркестрі та ансамблі для створення ритмічного рисунка акомпанементу. Ноти для них записують на одній лінії — нитці.

Трикутник — ударний музичний інструмент, звук якого ніжний і дзвінкий видобувається за допомогою металевої палички. Трикутник підвішують на стрічці, тому що від дотику руки звук згасає. Граючи короткі звуки, ударяють по трикутнику з різних боків.

Бубон — ударний музичний інструмент-іграшка, що складається з дерев'яного або пластмасового обруча

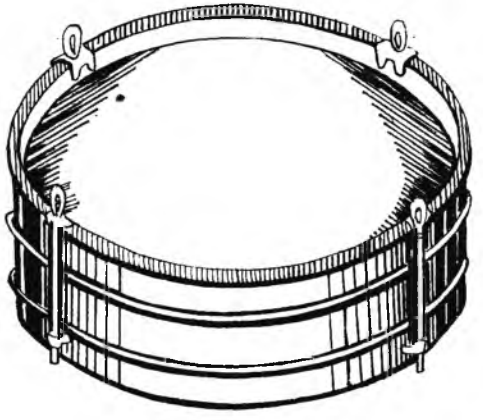

Барабан

з вмонтованими в нього металевими тарілочками. В деяких із них з одного боку натягнуто шкіряну перетинку. Щоб бубон було зручніше тримати, в ньому зроблено отвір для великого пальця. Грають на бубні, струшуючи його та вдаряючи рукою у перетинку.

Барабан — ударний музичний інструмент-іграшка, який складається з дерев'яного або пластмасового циліндра з натягнутими з обох боків перетинками. На ньому грають паличками, які легко тримають трьома пальцями. Барабан — основа шумового звучання.

Бубонці

Тріскачка

Брязкальце-маракас

Бубонці — іграшка, що за звучанням нагадує бубон, має вигляд дуги, до якої прикріплені бубонці. Тримають її

за ручку. Використовують як ударний музичний інструмент-іграшку.

Тріскачка — ударний музичний інструмент-іграшка з чітким ляскаючим звуком, складається з шести довгих дерев'яних пластинок, стягнених з одного боку стрічкою, що на кінцях закінчується петлями. Їх надівають на пальці рук так, щоб іграшка була між долонями, а пластинки — на деякій відстані одна від одної для відтворення удару.

Брязкальце-маракас — ударний музичний інструмент-іграшка, що має вигляд кульки з дрібним сипким наповненням. Використовується в ансамблі та оркестрі, коли потрібен м'який ритмічний супровід.

ЕЛЕКТРОННІ МУЗИЧНІ ІНСТРУМЕНТИ-ІГРАШКИ

Музичні інструменти-іграшки цієї групи настроєні хроматично. За зовнішнім виглядом і засобом видобування звука інструменти поділяються на дві підгрупи:

1. Ударно-клавішні музичні інструменти-іграшки за формою піаніно або рояля («Пелле», «Нотка» та ін.).

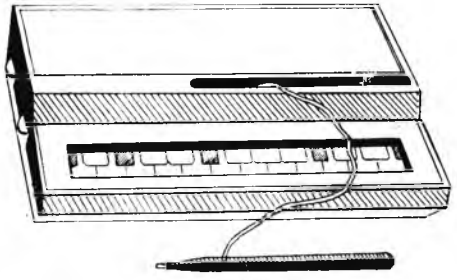

«Органола»

2. Музичні інструменти-іграшки, що мають вигляд невеликої пластмасової коробки з вмонтованою металевою пластиною, на якій викарбувано фортепіанну клавіатуру. Звук видобувається засобом торкання клавіш металевою паличкою («Гама», «Органола» та ін.).

Електронні музичні інструменти-іграшки мають своєрідне звучання, відмінне від усіх інших інструментів, тому їх можна використати як самостійний ансамбль, як окрему партію в ансамблі естрадного типу (з «Мелодіями» або акордеонами).

АНСАМБЛІ

Ансамбль — це група виконавців, які спільно виконують музичний твір. Ансамблі бувають вокальні, інструментальні, вокально-інструментальні тощо. Композитори при написанні творів для ансамблю враховують силу й тембр голосів або звучання інструментів, урівноважують їх.

Дитячі інструменти-іграшки різні за силою звучання. Найгучніший інструмент — металофон, трохи менший звук у ксилофона та у духових інструментів-іграшок; струнні звучать ніжно й тихо. Це особливо важливо пам'ятати при складанні ансамблів.

Ансамблі бувають також однорідні: ансамбль баяністів, струнний ансамбль, ансамбль «Мелодій» тощо. Виконавці на струнних грають сидячи, тримаючи інструменти на колінах; на металофонах і ксилофонах — стоячи, розмістивши інструменти на кількох столиках або на двох довгих столах; граючи на «Мелодії», сопілках, тріолах, ударних, виконавці стоять; на баянах, акордеонах — сидять.

Для кожної групи інструментів має бути написана окрема партія.

Розміщення і склад ансамблів:

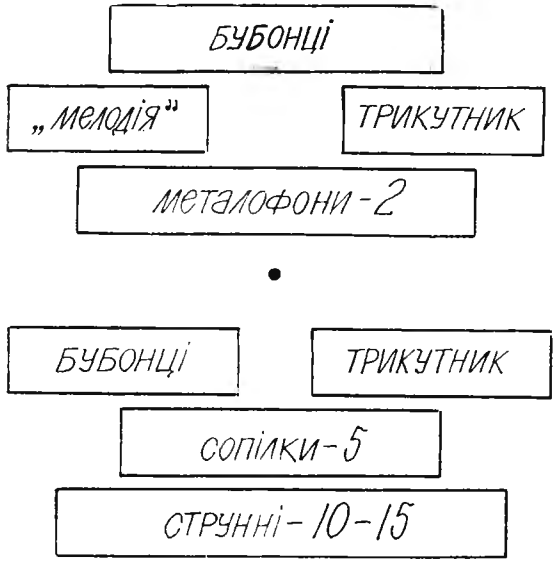

Не всі інструменти-іграшки використовують в ансамблі однаково. Найбільше навантаження мають металофони, «Мелодії», цитри. Грати на цих інструментах доручають

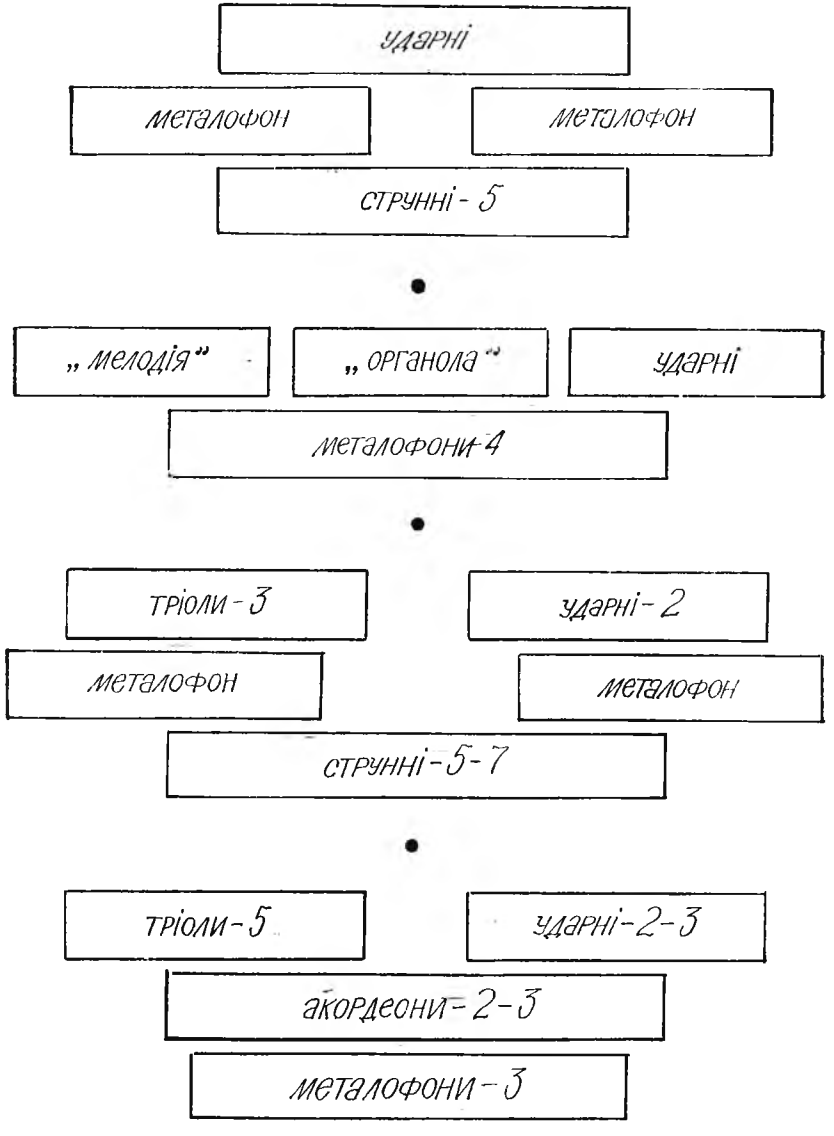

Розміщення і склад оркестрів

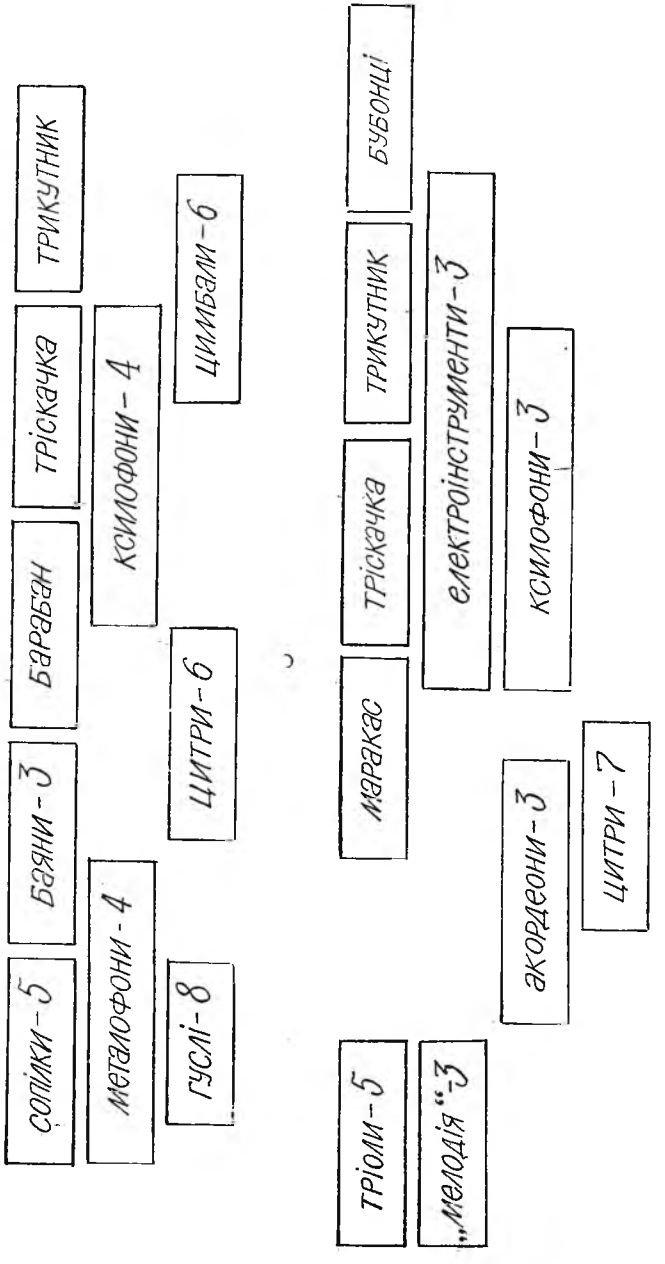

дітям, які добре володіють технікою гри. На гуслях, тріолах і деяких ударних можуть грати молодші за віком діти. Партію рояля доручають виконувати дитині, яка навчається в музичній школі, або двом дітям, що виконують окремо партію правої та лівої рук.

Якщо є умови кожну партію однорідних інструментів виконувати збільшеною кількістю інструментів, можна створити дитячий оркестр.

МЕТОДИЧНІ ПОРАДИ МУЗИЧНИМ КЕРІВНИКАМ ДОШКІЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ

На музичних заняттях у дошкільних закладах використовуються різноманітні музичні іграшки, які дають дитині змогу акомпанувати собі під час співу, грати в оркестрі, ансамблі.

Для малят (до 9 місяців) найпершою музичною іграшкою є брязкальце. Воно привчає дитину знаходити звук у просторі і тим сприяє розвиткові музичного слуху.

Активізації хватальних рухів допомагають неваляшки різних видів, які приємно звучать від найлегшого поштовху. Для видобування мелодійного звука згодяться музичні молоточки, озвучені кубики, музичні торохтушки, іграшки типу млинків, звук з яких видобувається смиканням за шнурок.

У віці від 9—10 місяців до 1 року діти зосереджують увагу на музичному звучанні і відповідають на музику рухами танцювального характеру: помахом рук, плесканням у долоні, пританцьовуванням. У цей період дитині дають бубон.

Коли маля починає ходити, використовують зручні каталочки на довгій дерев'яній паличці, з приємним звуком під час катання. Вихователька знайомить малят і з мелодійною іграшкою — металофоном.

Протягом перших двох років життя дітей ознайомлюють з переважною більшістю музичних іграшок. Співаючи знайомі пісеньки, вихователька ритмічно брязкає брязкальцями чи вдаряє по барабану, трикутнику, бубну. Під цей супровід малята співають разом з нею.

Такими іграшками, як музичні каталки, шарманки, неваляшки, вовчки, діти грають самостійно.

У 2—3 роки малятам потрібні іграшки з мелодійним звучанням короткої музичної фрази типу органчиків. Під час танців або слухання музики («Дудочка» Ю. Рожавської, російська народна мелодія «Жмурка з бубном») дітям дають дудочку чи бубон. Слід зауважити, що із санітарно-гігієнічних міркувань дудочки не рекомендуються для колективного користування. Їх купують для кожної дитини або роблять неозвучені дудочки з цупкого паперу для кожного заняття.

Діти четвертого року життя ритмічно проплескують нескладну вправу чи знайому пісню у долоні або грають на бубні, барабані, трикутнику, брязкальцях. Бажано такі вправи виконувати з кожною дитиною індивідуально.

Так, вихователька просить одну дитину, потім іншу повторити слова пісні, плескаючи в долоні так само, як це робить вона. Вправу виконують повільно. Згодом плескання в долоні замінюють ударним інструментом-іграшкою.

На п'ятому році життя діти починають вчитися гри на металофоні. Для цього музичний керівник відводить час у другій половині дня або після групових музичних занять з розрахунку 5—7 хвилин для кожної дитини. На першому занятті він розповідає про інструмент, грає на ньому і співає. Кілька занять присвячує виробленню навичок тримання паличок і видобування звука, щоб удар був легкий, а звук — дзвінкий. Потім музичний керівник співає ноту *мі* й пропонує дитині вдарити по відповідній пластинці. Для закріплення грають вправу-пісню «Ми йдемо з прапорцями» О. Тилічеєвої, побудовану на цій ноті. Далі вивчають ноту *ре*, граючи російську народну примовку «Сорока» в обробці Т. Попатенко.

Діти продовжують грати і на ударних інструментах-іграшках без визначеної висоти. Ритмічні рисунки музичних творів, що їх за програмою діти слухають, співають, танцюють, вони виконують на бубні, барабані, брязкальцях або плескаючи у долоні. Під час розучування пісень дітей контролюють, групуючи їх по двоє-четверо.

У цьому віці діти починають виявляти елементи творчості. Під час проведення музичних та музично-дидактичних ігор, танців, гри на музичних інструментах-іграшках дітям дають можливість імпровізувати, що розвиває їхні творчі здібності.

На шостому році життя дитина разом з музичним керівником індивідуально вивчає такт або кілька тактів музичного твору. Потім дітей об'єднують в ансамблі. Добираючи вправи для музичних інструментів-іграшок, музичний керівник поступово ускладнює завдання. Наприклад, пісня Я. Степового «Дрібушечки» рекомендована за програмою для розспівування, і діти її добре знають. Кожний такт пісні починається з сильної долі — ноти *ля*. Для того, хто починає грати, це дуже важливо. Музичний керівник вчить

дітей ударяти пластинку металофона, яка відповідає звуку *ля*, на сильній долі. Таким чином, знайому пісню використовують як вправу.

У російській народній пісні «Дощик» в обробці Т. Попатенко діти повторюють ноту *ля* і вчать ноту *соль*.

Щоб виконати пісню О. Тилічеєвої «8 Березня», діти засвоюють ноту *сі* першої октави та ноту *до* другої октави.

Триває робота і з ударними інструментами-іграшками. Для цієї групи добирають складніші ритмічні вправи. Матеріалом для них можуть бути пісні для слухання, музика до танців, вправи для розвитку музичного слуху.

Діти 6—7 років, крім знайомого вже металофона, опановують гру на «Мелодії», органолі, цимбалах, гуслях тощо.

Заняття з ансамблем чи оркестром музичний керівник проводить у другій половині дня 1—2 рази на тиждень. Тривалість заняття — 15—20 хвилин. Вправи і пісні діапазоном у 3—6 нот музичний керівник розучує з кожною дитиною окремо протягом кількох занять, потім групує ансамблі, що складаються з однакових інструментів, і вже згодом зводить ансамблі між собою.

Коли діти добре вивчать твір, музичний керівник вводить до ансамблів фортепіано. Під час роботи з ансамблем необхідно стежити, щоб діти грали не дуже голосно (мецо-піано або мецо-форте), адже надто голосна гра шкідлива для дитячого слуху.

Крім мелодичного ансамблю, можна створити шумовий ансамбль. Складаються такі ансамблі з ударних інструментів-іграшок. До шумового ансамблю іноді вводиться будь-який мелодичний інструмент.

МЕТОДИЧНІ ПОРАДИ ВЧИТЕЛЯМ МУЗИКИ ЗАГАЛЬНООСВІТНІХ ШКІЛ

Використання на уроках музики інструментів-іграшок є однією з найдоступніших форм музичного виховання дітей.

Граючи на мелодичному інструменті-іграшці, учні, що інтонують нечисто, швидше розвивають свій музичний слух. Проспівати гаму або тетрахорд по ступенях легше, якщо, скажімо, двоє учнів співають, а двоє — грають на інструментах.

Завдання бувають також групові. Для цього вчитель розміщує дітей у такий спосіб: найкраще посадити дітей, що інтонують нечисто (друга група), на перші дві-три парти кожного ряду, а дітей з кращим слухом (перша група) — позаду них. Тоді учні другої групи легше виправляють свої помилки, адже вони добре чують правильне звучання інструментів-іграшок і голоси учнів першої групи, які чисто інтонують.

На початку заняття діти другої групи за допомогою інструментів-іграшок настроюють клас на ноту *ля*. Перша група співає вправу, а друга — грає.

Вчитель стежить, щоб учні першої групи співали фразу на одному диханні, а учні другої — грали її чисто і ритмічно.

Пісні, вивчені на уроці, бажано виконувати на святкових ранках за участю більшості учнів класу.

Інструменти-іграшки корисно застосовувати і під час слухання музики. Твори або уривки мелодії, які легко запам'ятовуються, під час гри вчителя на фортепіано перша група співає на складі «лю» або «ду», а друга відтворює ритмічний рисунок на ударних інструментах-іграшках.

Інструменти-іграшки допоможуть вчителеві також під час індивідуальної роботи з нечисто інтонуючими дітьми. Учень самостійно вчиться грати і співати вправу, вчитель контролює, дає завдання.

Кращому засвоєнню вивченого сприяють музично-дидактичні ігри на правильне інтонування, упізнавання динамічних відтінків тощо, які проводяться з учнями як на уроці, так і в позаурочний час.

Найпоширенішою формою позакласного музичного виховання учнів є робота з ними у хорі та інструментальному гуртку, до участі в яких залучаються здебільшого діти з розвиненим музичним слухом і певними вокальними даними. Якщо використати інструменти-іграшки, коло учасників таких гуртків значно розшириться.

Приймаючи учнів до вокально-інструментального чи інструментально-хорового колективу, вчитель перевіряє їхні голоси, музичний слух і пам'ять, чуття ритму і відповідно до цього будує навчання. Дітей з вокальними навичками включають до складу вокальної групи, а учнів, що інтонують не зовсім чисто і не мають вокальних навичок,— до інструментальної. Згодом всі учні повинні навчитися гри на інструментах.

Організація навчання пов'язана також з віком дітей. Першокласників краще виділити в самостійну групу. Метою їхнього позакласного навчання є досягнення чистого унісону під час співу та гри на інструментах. Наслідком річної позакласної роботи ансамблю 2—3-х класів має бути чітке двоголосся та вміння грати на інструментах-іграшках гармонічні інтервали у зазначеному темпі.

Велике значення має правильний добір репертуару. Треба враховувати дитячі смаки та інтереси, а також технічні можливості молодших школярів. З усіма дітьми, особливо з тими, хто інтонує нечисто, слід проводити роботу, поступово ускладнюючи репертуар для розвитку музичного слуху, пам'яті, голосу. Діапазон пісень для учнів 1—3-х класів повинен відповідати природі голосового апарата дитини цього віку і можливостям більшості інструментів-іграшок. Бажано вибирати мелодичний рисунок без стрибків, темп — помірний. Цим вимогам відповідають народні пісні. Швидко й легко запам'ятовуються також пісні радянських композиторів Д. Кабалевського, А. Філіпенка, К. Мяскова та інших.

Для ритмічного акомпанування можна рекомендувати «Польку» М. Глінки, «Сміливого вершника» Р. Шумана, «Неаполітанську пісеньку» П. Чайковського.

Після вироблення навичок гри у ритмічному ансамблі діти знайомляться з мелодичними інструментами-іграшками: вони повинні знати, якій ноті відповідає струна або пластинка, як швидше їх знаходити, як правильно видобувати звук (тримання паличок тощо).

Через деякий час учні вчаться сольфеджувати твір або кілька тактів твору з репертуару ансамблю. Сольфеджіо в таких групах буває своєрідним: учні не співають, а вимовляють назву ноти, водночас тактуючи лівою рукою (показуючи її тривалість), а правою — повільно грають на інструменті, бажано на такому, щоб звільнити ліву руку (піаніно, металофон). Інколи 2—3 учні тактують, а решта — грає. Коли учні вивчать вправу, вчитель співає її, а учні, граючи на іструментах, засвоюють темп.

Репетиція повинна починатися з розспівування, інструменталістам доручається брати першу ноту музичної фрази чи виконувати цілком всю вправу.

Включення дітей, які нечисто інтонують, у розспівування є дуже корисним для їхнього музичного розвитку: голосові зв'язки напружуються під час слухання та відтворення звука. Річ у тім, що більшість «гудошників» розмовляє низьким звуком — «гудуть», тому важливо привчити їх до високих розмовних інтонацій, до слухання та співу вправ, у яких мелодія, починаючись з верхнього звука, йде вниз. Після розспівування (7—8 вправ) вчитель, перевіривши звучання хору та оркестру, починає роботу над ансамблем. Партію фортепіано доручають двом учням.

Цікаво й корисно працювати з інструментами-іграшками у 4—5-х класах: учні набули деякого досвіду, стали вимогливішими до репертуару, техніки виконання, ансамблю. Для учнів цього віку відбирають відповідні інструменти-іграшки, більші за розміром та ширші за діапазоном. Це — акордеон, баян, «Мелодія», цитра, хроматичний металофон, ксилофон, а також ударні — тріскачка, трикутник тощо.

Не виключена можливість використання інструментів-іграшок у 6—7-х класах і навіть у 8—9-х. Часто учні цих класів грають на гітарах. У таких ансамблях згодяться «Мелодії», електронні іграшки з певним фортепіанним звукорядом («Органола», «Гама»), тріскачки тощо. Ці інструменти-іграшки можуть скласти самостійний ансамбль.

З усього сказаного можна зробити висновок, що інструменти-іграшки корисні в школі. Вправи на чисте інтонування з використанням інструментів-іграшок, імпровізації, складання мелодій, акомпанування — все це сприяє активному музичному розвитку дітей.

ЗМІСТ

Від автора 3
Загальні відомості про музичні інструменти-іграшки . . . 4
Струнні інструменти 4
Духові інструменти 7
Ударно-клавішні інструменти 9
Ударні інструменти 10
Електронні музичні інструменти-іграшки 14
Ансамблі 15
Методичні поради музичним керівникам дошкільних закладів 18
Методичні поради вчителям музики загальноосвітніх шкіл 20

Раиса Сауловна Амлинская
МУЗЫКАЛЬНЫЕ ИНСТРУМЕНТЫ-ИГРУШКИ
(На украинском языке)

Киев, «Музычна Украйина», 1986

Редактор Н. В. Петішкіна. Літературний редактор С. В. Жилютова. Художник Л. В. Алексєєнко. Художній редактор С. Г. Мамаєнко. Технічні редактори Н. А. Гальчинська, М. Г. Чередник. Коректор Г. М. Вільховська.

ІБ № 978

Здано на виробництво 16.12.85. Підписано до друку 10.04.86. Формат 84×108/32. Папір котлас № 1. Гарнітура літературна. Спосіб друку високий. Умов.-друк. арк. 1,26. Умов. фарбовідб. 1,57. Облік.-вид. арк. 1,17. Тираж 12 500 пр. Зам. 5—1707. Ціна 5 к. Видавництво «Музична Україна», 252004, Київ-4, Пушкінська, 32. Київська фабрика друкованої реклами ім. XXVI з'їзду КПРС, 252067, Київ-67, Виборзька, 84.